

TOPONIMIJA PRISNOG I DRUGE ITERACIJE

(Jana Radičević: *zona neutralnog pritiska*, Partizanska knjiga, Kikinda, 2022)

Glavna izražajna sredstva kojima se pesnikinja Jana Radičević služi u svoje prve dve poetske knjige jesu narativnost i eksperimentalnost. Zato nije slučajno što njena poema pod nazivom *zona neutralnog pritiska* počinje baš citiranjem Džojsova, tačnije, njegovog *Uliksa*. Kao što se i veliki pisac kreće od svedene, izbrušene naracije *Dablinaca* do teško prozirnog toka *Fineganovog bdenja*, tako i jezičko klatno naše pesnikinje u njena prva dva ostvarenja konstantno osciluje između pravolinijskog, jasnog govora i enciklopedijskog, gotovo dadaistički intoniranog, skokovitog tekstualnog ludizma. Druga poveznica sa Džojsovom je više tematska. Glavni fokus ovog ostvarenja jeste upravo pokušaj ponovnog izgrađivanja prostora detinjstva i odrastanja kroz sam tekst i od teksta samog, kroz istraživanje i evociranje formativnih toposa unutar porodičnog kruga i van njega. Može se reći da ovom poemom Jana Radičević ispisuje i svojevrstan sopstveni „portret umetnice u mladosti“.

Ali, pred nama su i brojne razlike između ova dva stvaralačka poduhvata. Ono što je za Džojsova *Dablin*, za Janu Radičević predstavlja mikrotoponim reke Plavnice. Dekonstruisanim i razbijenim jezičkim materijalom autorka umesto u gradski, zaranja u seoski prostor: „sredina nije ruralna / ali središte jeste“, reći će na jednom mestu u svojoj prvoj knjizi. Upravo je o rekonstrukciji tog središta ovde i reč, ali jednim izrazito modernim i samosvesnim jezikom, kakav obično ne odgovara „zavičajnoj“ tematici.

Ali pre nego što se uroni u prostor ovog ostvarenja, važno je dotaći se i pesnikinjin prve knjige. Ono pomenuto jezičko klatno tamo je snažno zaljuljano u pravcu eksperimentalnog, avangardističkog pola njenog poetskog izraza. Zbirka *ako kažem može postati istina* je, moglo bi se po tome zaključiti, pravi prvenac, u kojem autorka želi da istraži sve mogućnosti pesničkog jezika, da se oprobava u korišćenju čitave čitanjem i obrazovanjem stečene izražajne palete. Ono što se time dobija pravo je bogatstvo najrazličitijih tema i postupaka. I među njima nalazimo već gotove one koji će, pomešani i prošireni, formirati *zonu neutralnog pritiska*. Ova poema izvire, tako, iz tekstova prve knjige kao što su „kako se sačuvati od svega“, „nešto zbog čega se uvijek malo postidim“ ili „rastemo u tuđim očima“, sve s kraja zbirke. U njima su već dati i svet i izraz autorkine druge knjige. Može se reći da pesnikinja bira jedan od prvom knjigom osvojenih poetskih prostora, stavlja ga u žižu i širi u kratku poemu, na trenutak ostavljajući šareni kaleidoskop ostalih poetičkih mogućnosti po strani, da im se, po želji, posveti kasnije.

Jer, tek nakon prve knjige kao da se suverenije može pisati o onom što je zaista na početku. Vidi se to i po početnim stihovima *zone neutralnog pritiska*: „tu odmah pored rijeke / u hladu visokih topola / doselio se dedin prađed i napravio kuću“. Početak je konkretan,

narativan, doista epski, sasvim različit od gotovo slučajnog, namerno banalnog početka prve knjige koja počinje stihom „jeli smo picu i“. Umesto prezenta, čiju nezavršivu otvorenost sugeriše to *i* s kraja stiha, i u koji pesnikinja po sopstvenom nahodaenju iz teksta u tekst iznova iz početka uranja („ispitujem granice prezenta“, reći će na jednom mestu s kraja zbirke), ovde imamo perfektom jasno definisanu ishodišnu tačku formiranja našeg narativnog/lirskog subjekta, njegovo izvorište.

Ako se vratimo na Džojša, i preciznije lociramo pasus uzet za moto poeme, videćemo da se on nalazi u sedamnaestom poglavlju *Uliksa*, takozvanoj „Itaki“. Ona, koja se u citiranom pasusu spominje, jeste Moli Blum. Ali pesnikinja se ne poistovećuje s njom. Možemo reći da je očinski odnos između Odiseja i Telemaha, za kakav Džojš sugeriše da postoji i u kratkom susretu između Leopolda Bluma i Stivena Dedalusa, a koji je tematsko središte prvog dela ovog poglavlja, prisutan i u poemi Jane Radičević. S tim što je njena očinska figura ovde lik dede, kojem je knjiga i posvećena. Time bi se jasnije odredila tematska okosnica njenih stihova. Lirska junakinja Jane Radičević u isto vreme zauzima i mesto Telemaha, naročito kad se opisuje unukin odnos prema dedi, ali i mesto Odiseja, kad lirski glas s vremenske i prostorne distance govori o Plavnici kao o sopstvenoj Itaci.

A upravo je Plavnica njena Itaka, varljiva reka koja, kako i joj i samo ime sugeriše, više nego često plavi svoje obale. Može se reći da su nestalnost, seobe, stalno rušenje jednih i zidanje novih kuća jedine konstante opisanog prostora. Po tome je pesnikinjin dom više Džojsova Moli Blum, nego Homerova Penelopa. A lirska junakinja slikovito svedoči o tom varljivom odnosu prema prostoru koji smatra svojim domom: „kad bismo bar popravili krov kuće / u kojoj ne planiramo da živimo / imali bismo gdje da se vratimo“.

Na toj tenziji udaljenosti i nemogućnosti povratka i nastaje njena konstantno seleća kuća koju gradi ne od opeke, već od jezika, kako i sama kaže, na naučenim, pozajmljenim, dedinim rečima. Nekada je to i bukvalno slučaj. Pored narativnijih delova koji sabiraju u sebi mnoštvo slika što okružuju lirsku junakinja dok istražuje svet oko reke Plavnice kao centralnog toponima knjige, javljaju se i blokovi preuzetog govora, dati u italiku i odvojeni od drugih u zasebne strofe/celine. Oni ili pripadaju nekom drugom, a ne subjektu glavnog lirskog toka, ili mu pripadaju u nekom drugom vremenu, dati kroz neke nove odnose. Izgubljena porodična prisnost ponavlja se kroz ljubavni odnos, pa potom iznova gubi. Kroz to udvajanje i paralelizam glasova, čitaocima se sugeriše sva umetnost sećanja i artificijelnost prostora poezije u kojem se evocirano iznova izgrađuje svakim čitanjem. Ali, takođe, toj artificijelnosti se pesnikinja i prepušta s puno poverenja, svim sredstvima koje ima na raspolaganju – bilo da su to klasična lirska naracija, umetnuti tekst ili smelije tekstualne intervencije, poput ostavljanja ogromnih belina i ispisivanja zarez preko čitave stranice – iterativno re/kreirajući *zonu* u kojoj i unutrašnje i spoljašnje konačno stoje u nekakvoj ravnoteži, stvarajući u subjektu nešto što bismo slobodno mogli nazvati skladom – neutralni pritisak iz naslova knjige.

Čitajući poemu Jane Radičević kroz rakurs *Uliksa*, ali sve vreme imajući na umu i pesnikinjin prvo ostvarenje, njen izraz nam se čini začudnijim nego što bi to na prvi pogled izgledalo. Sem pomenutih tekstualnih intervencija, kojima se i vizuelno, zapetama, stvaraju talasi reke, ili služenjem velikim belinama, ispunjenim govorom trava i pesmom tišine, kao kod nekog odsutnog, minusiranog Raičkovića, autorka posebnu pažnju obraća i na

leksiku kojom se dočarava mikrotoponimija detinjstva. Cvet 'popove gaće', luk od košće, blavor, zmijoliki gušter, s kojim se lirska junakinja poredi, doletanje baljoški, dolazak šakala, pecanje oščima... Pesnikinja pred čitaocem budi prikrivenu enciklopedičnost prirode, kakva je u njenoj prvoj knjizi rezervirana za digitalni prostor savremenosti. Time se evociraju „bogata lažna sećanja“, kako se na jednom mestu kaže.

Posebno je zanimljivo što autorka nema jednoznačan vrednosni sistem. Ona se ne plaši da zaroni u zavičajni prostor, ali istovremeno nema potrebu da ga idealizuje. Isto tako, što je daleko vidnije u njenoj prvoj knjizi, ona strastveno istražuje svet prelomljen kroz vizuru sopstvene generacije, prihvatajući ga, ali ne libeći se i da prema njemu po potrebi bude kritična. Sve ovo njenim stihovima daje određenu dozu emotivne kompleksnosti i zrelosti, koji samo doprinose uspešnosti knjige.

Iako je ovo, pre svega, priča o detinjstvu, ona to nije na onako temeljan način na koji je to, na primer, pre nekoliko godina objavljen sjajni prvenac hrvatske pesnikinje Monike Herceg, *Početne koordinate*. Jana Radičević istražuje ne toliko prostor, koliko sećanje, ne samo odrastanje i formiranje po sebi, već se dotiče njih kao opisutnjenja osećanja *prisnosti*. To je ta zona u koju nas kao čitaoce uvodi i čiju toponimiju istražuje kroz ispisivanje materijala sopstvenih sećanja. I dok autorkina prva knjiga počinje naizgled proizvoljnim, otvorenim stihom, njena poema se na sličan način sada prekida: „ali prije toga / prije tog moram“ glase njeni završni redovi, sugerišući nezavršivost ovog pesničkog ponavljanja izmaštane prošlosti i nezavršivost stvaralačkog postupka. I dok poema nastavlja da skokovito teče kao i reka koju tematizuje, čitalac sedi na njenoj obali svestan da je jedini vid postojanja u poetskom tkivu detinjstva upravo iterativ, kroz beskrajno obnavljanje prisnosti napisanog u samom činu čitanja.

Poema *zona neutralnog pritiska* Jane Radičević čini se kao izuzetno zanimljivo ostvarenje jednog od najizrazitijih novih pesničkih glasova regije, koji mnogo toga obećava. Ipak, čini se da sama knjiga, koliko god namerna bila njena nezavršenost, ostaje nekako nedorečena, preuska za okvir koji sama sebi određuje. Čitalac ostaje nakon završnih stihova još žedan Plavnice, želeći da se autorka naglavačke bacila u svoj ruralni prostor, kao što je autor *Uliksa* to učinio uranjajući u urbani. U svakom slučaju, tematska i izražajna širina i ludistička hrabrost koju pesnikinja pokazuje u prvoj knjizi, zajedno s emotivnom odmerenošću i vrednosnom otvorenošću pokazanim u drugoj, kroz istraživanje osobenog ličnog lirskog sveta koji je daleko od toga da bude epigonski derivativ generacijskih poetika, govore o velikom potencijalu ove autorke.